

עיתוניו של מאיר הלוי לעטעריס

א. מ. הברמן
ספרית שוקן
ירושלים

מאיר הלוי לעטעריס (זאלקווא 1800—וינה 1871) היה סופר פורה ביותר בשתי לשונות, בעברית ובגרמנית. הוא היה משורר, מתרגם, עורך, מהדיר, מחבר ספרי לימוד ודברים לעת מצוא. הוא עסק גם בהגהת ספרים, וידועות מהדורות התנ"ך שיצאו על ידי חברת מפיקי כתבי הקודש בלונדון ושמו מופיע בשעריהן. ברכה לא ראה בעמלו, וכל ימיו היה בבחינת "נצרך", המצפה לתמיכה. ספריו, ובעיקר ספריו הראשונים, אינם מצויים בשוק, והעיתונים שערך הם כיום יקרי המציאות, ואין אדם מוצא אותם אפילו בספריות הגדולות בעולם. מסתבר שלא נדפסו אלא במספר מצומצם, ועל עיתונו הראשון, "הצפירה", העיד הוא עצמו, שנדפס רק בשמונים טפסים.

הנני לרשום כאן את עיתוניו לפי סדר זמנם:

(1) הצפירה, חוברת ראשונה [זאלקווא תקפ"ג—1823]. 8°; (8), ק"י עמודים. ב"דבר אל הקורא" כתב העורך: "התועלת אשר לנו בקראנו ספר קובץ על יד ענינים שונים, היא: כי בהשתנות והתחלפות הענינים יתן מרגוע ומעדנים לנפש הקורא". בדבריו הוא מזכיר את "החכמים בעלי המאסף, בפעלם אשר פעלו לתהלה ותפארת". והוא מוסיף ואומר: "וגם אנחנו אמרנו לעשות כדבר הזה בהספר אשר נגד עיניך. וקראנו אותו בשם הצפירה, כי זה ימים מעטים אשר נקבע כשחר גם בארץ הזאת, אור האמת והחכמה".

ובמאסף זה יבואו סוגים אלה:

"(א) שיר ומליצה. אך בזאת נאות לתת לשירים יד במכתבנו, אם יהיה חדש מצד הרעיון וההמצאה..."

(ב) מליצה פשוטה. המליצה פשוטה תהי על שני פנים: או תהי כתובה קלה בלשון המקרא... או אם הענין אשר ידרוש עליו הכותב יהיה על אופן אשר לא תכיל

אותו לשון עבר. אז רשות נתן אל הכותב לתת מקום גם למלות ומליצות תלמידיות (=תלמודיות), אך בתנאי, שיהיו קלים להבין...

והענינים אשר ידוברו במליצה פשוטה הלא המה:

- 1: ביאורי כתבי קדש. 2: תולדות היהודים ותולדות גדולי ישראל. 3: תולדות עם ועם ותולדות אנשים נפלאים מהעמים... 4: מוסר השכל. 5: כתבים מתנגדים ומערערים על המנהגים הנשחתים אשר צמחו בינינו. 6: בשורת ספרים אשר לא יצאו עוד לאור ואשר כבר יצאו לאור, לשפוט מעלתם וחסרונם ברוח נכון.
- 7: מכתבים אשר יהיו יקרים מצד ענינם, ודברים שונים.

בראש החוברת בא שירו של העורך "יונה הומיה", שנדפס אחרי כן הרבה פעמים והפך במשך השנים להיות מעין שיר עם.

בטופס הנמצא בבריטיש מוזיאון נאמר בכתב ידו של לעטעריס: "מנחת אזכרה לכבוד ידידי ואוהבי החכם החוקר קדמוניות שפוני קודש וטמוני חול כהו' מ. שטיינשניידר ב"י, בהפרדו ממני ללכת לקרית ברלין. יברך ה' מעשי ידיו ותכוונת כפיו וכל חפצו, שלום. כה יבורך מאת אוהבו ומכבודו מאיר הלוי לעטעריס Ph. Dr. M. Letteris. הספר הצפירה הזה חסר השער הכולל אשר זה לשונו: 'הצפירה או המאסף החדש לבני ישראל היושבים בארצות גאליציען פולין ורוסיה וטורקי יצא לאור מאת חברת חכמים על ידי מ. ה. לעטעריס'. הוא היה נדפס בבית דפוס אבי זצ"ל [גרשם לעטעריס]. ואלה שמות האנשים הבאים בחוברת הזאת, אשר לא פורש שמם להקרא על מעשי ידיהם באר היטב; הקדמה ממני. גם באור כתבי קדש (ה"ט) ותולדות אלכסנדר וכו' (יג—מב), אגרת התנצלות (מד—נ) מאת החוקר ר' נחמן קראחמאל ז"ל, ו"למנצח לבני לוי" (פה—פט) מאת אבי הרב המנוח מוה"ר גרשם זצ"ל.

מן ס' הצפירה לא נדפס רק פ' ספרים. לכן תיקר מנחתי זאת בעיניך. בס' כרם חמד (ח"א) ובתולדות ר"ב קראחמאל מאת החכם הגדול עומד לגס עמו ועם אחר הוא ל' צונץ יחי, נזכר שם הצפירה.

ע"י מכתב ה' מיזיס [יהודה ליב, לבוב 1748—1831] נאסף אור הצפירה כמעט צאתו, כי התמרמרו עליו רבני לבוב ובראדי וכו'. בהשירים נחסרו הדגושים לרוב, כי לא היו בבית דפוס אבי ז"ל. א. הורוויץ הוא אבי דאק' הורוויץ, חתן קראחמאל, זכרונם לברכה.

בדברי מיזיס הכוונה למאמרו שם "על דבר סיבת העדר החכמות האנושיות בבני עמנו" (עמ' נד—ט). וא. הורוויץ כתב שם "תנחומות אדם" (י—יג).

(2) צפירת תפארה, להיות לזאת חן לראש כל אוהב חכמת ישראל ומליצת לשוננו הקדושה ערוכה בכל ושמורה עי מאיר הלוי לעטעריס [וינה 1850—1851].

תוספת עברית לעיתון הגרמני שלעטעריס ערך בשם Wiener Blätter. עיתון זה הופיע גם בשם Wiener Mitteilungen, וראה להלן סי' 6. 8°. י"ב חוברות, ולא הופיעו יותר. בהקדמה נאמר: "אחי ועמי! זה ימים ושנים אשר הוצאתי לאור מכתב העתי בשם הצפירה, בעוד היותי על אדמתי ארץ מולדתי... למן אז ועד עתה פרחו עלי עתים חדשים גם ישנים בלשונונו, העלו נצה הבשילו אשכולותיהם; אמנם ברובם לא האריכו ימיהם, וכאשר באו כן הלכו... ועתה מרחוק ומקרוב פנו אלי אוהבי לשוננו ונפשם בשאלתם, כי אוסיף להוציא לאור את הצפירה... לכן אמרתי אשובה אל פעלי

הראשון... אם יהיו בתומכי ידי די מסת הדפוס, אזי אנופף ידי להביא מדי חדש בחדש מעט צרי ומעט דבש מזמרת ארץ אבותינו".

בהקדמה לחוברת 12 הודיע העורך: "כלו שנים עשרה עלי צפירה תפארה, כמספר חדשי השנה... דעו כי מן הוא והלאה תצא הצפירה לאור ביתר שאת ויתר עז... לכן שמעתי לעצת חכמי לב לתת מעתה בכל משלש חדשים חוברת אחת שלמה... ארבע פעמים בשנה". השווה הסי' הבא.

(3) אבני נזר כוללים דברי חכמה ותושיה, תוספת עברית ל-Wiener Vierteljahrs-schrift [וינה 1853].

נראה כי זהו הרבעון, שעלה בדעתו של העורך להוציא, וממנו לא הופיעו אלא ארבע חוברות בלבד.

(4) המאסף לשנת תקמ"ד כולל שירים ומכתבים אשר נאספו ונקבצו יחד על ידי אנשי חברת דורשי לשון עבר בקאניגסבערג, יצא שנית לאור בהגהה מדויקת עם נוספות חדשות, על ידי מאיר הלוי לעטעריס, וויען תרכ"ב בבית דפוס יוסף הלצווארטא, 8°. (4). רלד (4) עמ' 30 עמודים בגרמנית.

בדבריו אל הקורא מספר לעטעריס, כי בקושי ובהון רב הצליח לאסוף את כרכי "המאסף", והוא מסיים "ואני נדרשתי לאשר שאלוני, והגני להוציאם לאור ברב חן והדר תפארת לרגל המלאכה אשר לפני, כאשר עיניך לנוכח יביטו, ולבי נכון ובטוח, כי המנחה הזאת תמצא חן בעיני משכילי עמנו, ולא ימנעו טוב מבעליו ויהי שכר לפעולתו. והנה ספרי "המאסף" יודפסו אי"ה על ידי בשלמותם ברב הוד והדר ובהגהה מדויקת מאד, לא יחסר בהם דבר, אף שורה אחת (לא לבד "מבחר המאסף", אשר נדפסו דוגמאות ממנו לפני ימים ושנים בכה"ע), כי גם דברים קטנים, אשר יקטן ערכם לעת כזאת, לא אמנע מן הקוראים אשר נכספה נפשם להיות בידם ספר המאסף שלם בכל חלקיו וכולו בהדרו, כאשר יצא לאור בעצם וראשונה, בלי לגרוע ממנו דבר או חצי דבר". גם לתכנית זו לא האירה ההצלחה את פניה, ו"המאסף" לא הופיע יותר.

(5) Wiener Vierteljahrsschrift für Wissenschaft und Kunst, Kultur und Literaturgeschichte mit besonderem Hinblick auf israelitische Zustände, Wien 1853.

הרבעון הזה נאסף בשנתו הראשונה.

(6) Wiener Mitteilungen, Zeitschrift für israelitische Kulturzustände, Geschichte und Literatur, Wien 1854-1870.

העיתון הופיע גם בשם Wiener Blätter, והכיל מאמרים שונים, מהם שהוזמן גרמם ומהם דברי מדע פופולאריים ותרגומים. עיתון זה היה שבועון, והופיע בכל יום שני בשבוע. באותו עיתון מיום 2.12.57 באה מודעה בסוף הגליון ותרגומה העברי ניתן בזה:

נא לא להסיר עין מזה:

החוברות "אבני נזר" ו"צפירה תפארה" שהוכרו עליהן לפנינו, שהן תוספות לא קבועות לעיתוני, שיצאו לאור מעת לעת, הופיעו ונשלחו עד כה בכל 16 המשלוחים, היינו 12 חוברות "צפירה תפארה" ו-4 "אבני נזר". לצערי ידוע יפה זה שנים רבות, כי ההתעניינות בספרות העברית מצומצמת מאד בתפוצות ישראל, אבל אני הבאתי קרבן על מזבח המדע העברי לשם מספר קטן של חובבי ספרותנו הלאומית. כהוכחה למיעוט

העניין בספרותנו העברית, שרמזתי עליו, אפשר לראות בזה, כי גם מספרי השנה העברים "בכורי העתים" ו"כרם חמד" (וינה ופראג 1820—1843), הנזכרים בפי אנשים בכבוד, לא נדפסו אלא 500 טפסים, ויותר ממחציתם עדיין מונחים כאבן שאין לה הופכים בחנות הספרים של קנפפלמאכר בווינה ושל מ. י. לאנדוי בפראג, וזה מחוץ לכתבי עת אחרים המצויים בשוק וקשה למכרם.

משום יתמותו של ענף ספרותי זה, שקופציו מעטים, הודעתי במודעות שונות, כי תוספותי העבריות תישלחנה רק למנויים שיודעו במפורש כי רצונם בהן.

מ"אבני נזר" נמצאים עדיין טפסים שלימים במחסן וישלחו למנויים חדשים בתשלום דמי המשלוח בלבד, כשיחישו את הזמנתם ולא יאזלו בינתיים, ומ"צפירת תפארה" נמצאות רק חוברות מעטות, וגם הן אינן שלימות.

בדברי אלה אני מתכוון גם לעניין אחר: ברצוני לתקן ולהעמיד על אמיתה ידיעה כוזבת עם מסקנה משונה, בקשר לתוספות הנ"ל, שהופיעה באחד העיתונים הזרים: בעתיד, ורק לפי ההשתתפות, יופיעו "אבני נזר" מאת לעת, מבלי שאתחייב להוציא מספר מסויים מהן.

וינה דצמבר 1857.

כשם שלא נתמזל מזלם של העיתונים העברים כך גם לא האיר המזל פנים לעיתונים הגרמנים ופעולתו העיתונאית של לעטעריס נפסקה לגמרי בשנת 1870.